

Pinlige krigs- minner i øst

HP 29/4-95

50-årsminnet for krigens slutt er besværlig for Øst-Europa. En rekke land kjempet på Hitlers side.

Aftenpostens korrespondent
ULF ANDENÆS

Wien. Ikke bare tyskerne har problemer med feiringen. Mange steder i øst er innbyggerne i villrede om de skal kjennet stolt eller skam over den rolle deres nasjon spilte under den annen verdenskrig. Over hele regionen faller skjelettene ut av skapene når fortiden skal gjenkalles.

Noen av de gamle demonene er det liv i ennå. Antisemittismen for eksempel er fortsatt oppegående i Øst-Europa. I flere av landene var lokale myndigheter

og mange av deres undersetter håndlangere for Hitlers jødeutryddelse - noen motstrebende, andre med iver. Jøder derfra som overlevde Holocaust pleier å si at «de lokale medhjelpere var ofte mer brutale enn tyskerne selv».

Lokket og truet

Hverken i Ungarns, Romanias eller Bulgarias hovedsteder er 50-årsfeiringen overdådig. De tre land havnet alle på feil side i krigen, lokket og truet av et overmektig Tyskland.

Enda brysommere er fortiden i Kroatia og Slovakia. Det eneste korte glimt av selvstendighet disse to nasjoner kan se tilbake på siden tidlig middelalder har vært som 1940-tallets medløperstater for Hitler.

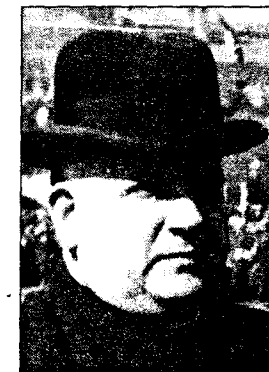
Tsjekkerne har sine egne forlegenheter, på grunn av sin beskjedne motstand

mot det tredje rike. Dette, liksom deres senere føylighet overfor Sovjet, er en evig kilde til ironiske bemerkninger fra folkeslag i nabolaget som har flere falne helter å skilte med. Polakkers og ungareres hån forsterkes av deres misunnelse over tsjekkerne større økonomiske suksess.

Utenom russerne er det stort sett bare polakkene og serberne som entydig kan rose seg av heltemodig motstand mot Hitler. Den serbiske markering blir likevel skjemet av at dagens serbere i Bosnia har blåst liv i gamle brune merkesaker: Etnisk renhet og konsentrasjonsleirer for dem som tilhører feil folk.

De små førere

I Romania rehabiliteres marskalk Ion Antonescu, krigstidens diktator som ble Hitlers fremste allierte i

HITLER-LAKEIER: Å feire frigjøringen i Øst-Europa må være komplisert når Hitlers tidligere medspillere eller «små førere», Romanias Ion Antonescu, Slovakias Jozef Tiso og Kroatias Ante Pavelic, igjen hyldes.

ARKIVFOTO

øst. Nå avdukes monumenter over ham og gater oppkalles etter ham. I fjorårets mest omtalte film i Romania har Antonescu helterollen. I de ultranasjonalistiske partier som nå er med i regjeringen har han en høy stjerne.

Også i Slovakia er de ekstreme nasjonalister i sving på regjeringstaburettene. Deres utdannelsesminister Eva Slavkovska deltok nylig på åpningen av en utstilling til ære for Jozef Tiso, lederen for det slovakiske lydriket under Hitler. Da dette ble kritisert, uttalte en av hennes partifeller i parlamentet at han var «stolt av at landet hadde hatt en slik president som Tiso». Partiets leder Jan Slota er like stolt.

Den samme Tiso ble holdt

ansvarlig for å ha utlevert storparten av landets jøder til utslettelse i Hitlers leirer. Mange slovakere vi møter har latt seg overbevise av teorier om at Tiso i virkeligheten prøvde å beskytte jødene. Det vil de færreste historikere gi dem rett i.

Kroatia er plaget av minnet om Ante Pavelic. Føreren for krigens Ustasja-bevegelse ble ansett som den mest blodtørstige av fascistiske herskere utenom Hitler selv. I disse dager holder landet sørgehøytideligheter over Ustasja-regimets ugjerninger. Særlig minnes Ustasjas mest beryktede dødsleir, Jasenovac, der et høyt antall serbere, jøder, sigøynere og kroatisk opposisjonelle ble drept.

Konsentrasjonsleirenes tilbakekomst i etniske kri-

ger viser at folkene på Balkan ikke har lært av den annen verdenskrig, sa Ivan Fumic, leder av Kroatias anti-fascistiske forbund, under en markering i Zagreb torsdag.

Felles for alle disse landene er at fortiden blir brettet ut som aldri før. Gjennom årtier fikk innbyggerne pådyttet en offisiell kommunistisk forklaring på det som hadde skjedd, uten mulighet til åpen diskusjon. Nå tar man igjen det forsømte.

Realiteten under den annen verdenskrig var at de færreste østeuropeiske stater kunne velge sin kurs. De satt fast i skrustikken mellom Hitler og Stalin. Alle måtte de prøve å forholde seg til krefter helt hinsides deres kontroll, som regel med tragisk utfall.